

Lapsesõbralik keskkond õiguskaitses

Kriminaalpoliitika lühianalüüs 2/2021
JUSTIITSMINISTEERIUM 2021

Soovituste loetelu on koostatud tuginedes:

- Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta (ministrite komitee poolt vastu võetud 17. novembril 2010)
- Euroopa Põhiõiguste Ameti uuring (2017) "Child-friendly justice. Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States.
- „Laste ligipääsetavuse uuring“ (Rakendusliku Antropoloogia Keskus, 2020)
- Barnahusi kvaliteedistandard. Lapsohvrite ja vägivalla pealtnägijate abistamiseks mõeldud valdkondade- ja asutustevaheliste tegevuste juhend (2017)
- „Meelespea. Teen kõik lapsesõbraliku menetluse huvides“ (Justiitsministeerium, 2018)
- Sotsiaalkindlustusameti lastemajade ning Politsei- ja Piirivalveameti politseijaoskondade laste ülekuulamisruumide vaatluse ja fotode põhjal (2021 novembris).

Soovituste koostamisel kaasati:

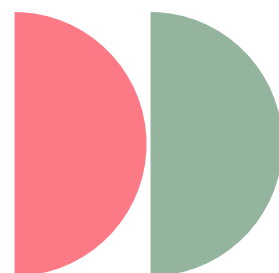
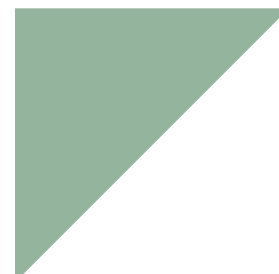
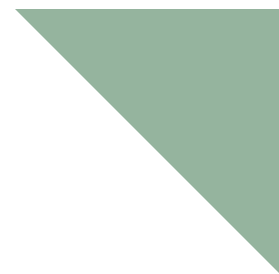
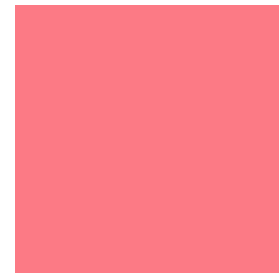
- keskkonnapsühholoog Silver Sternfeldt (Keskkonnapsühholoogia Uuringud OÜ)
- interaktsioonidisainer Joosep Noorväli
- psühhoterapeut Helen Tartes-Babkina
- Politsei- ja Piirivalveameti ennetuse ja süüteo menetluse büroo juhtivkriminaalametnik Andres Kirsing

Soovitused pani kirja Brit Tammiste (Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika nõunik).

Käesoleva materjali tööversiooni tutvustati ning täiendati 7.12.2021 justiitsministeeriumi korraldatud töötoas „Lapsesõbralik keskkond õiguskaitse süsteemis“.

Soovitused on valminud projekti nooresõbralik õigussüsteem raames.

- Lapsed vajavad täielikuks ja tõhusaks osalemiseks ning kahju ja uute traumade vältimiseks **kaitsvat ja turvalist keskkonda**.
- Kui laps on hirmunud või stressis siis võivad käivituda lapses baas-kaitsemehhanismid: tardu, põgene, ründa. Need kaitsed ei ole koostööd soosivad ning laps võib keelduda tunnistuste andmisest. Lapsed on erinevad ning nende stressitaluvus on erinev ning prognoosimatu. Lapsi hirmutab teadmatus, sh tundmatu keskkond.
- Lapsed sooviksid anda tunnistusi ilma vastaspoole (kahtlustatav/süüdistatav) või temaga konfliktis olevate pereliikmete või sõprade juuresolekuta või – kui see on võimatu – kasutades silmside vältimiseks sirmi. Tunnistuste andmine mitu korda, paljude inimeste ees ja **lapsevaenulikus keskkonnas tekitab lastes stressi**.
- Lapsi hirmutab spetsialistide kohatu käitumine, **rusuv keskkond**, üldine konfidentsiaalsuse puudumine ja ilma nende nõusolekuta teabe jagamine.

Küsitlusruum

Lapse küsitlemine peab toimuma selleks ehitatud või kohandatud ruumides. Lapsed peavad saama vabalt ja täielikult kasutada õigust olla ära kuulatud keskkonnas, kus nad tunnevad end mugavalt ja turvaliselt.

Kokkupuute vältimine kahtlustatava/ süüdistatava ja temaga seotud inimestega

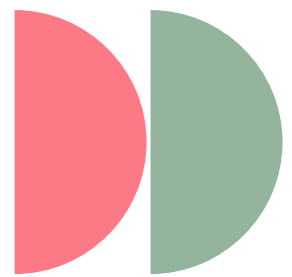
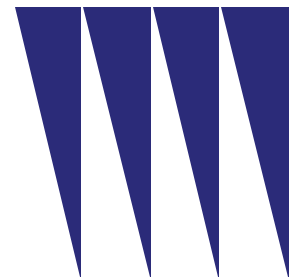
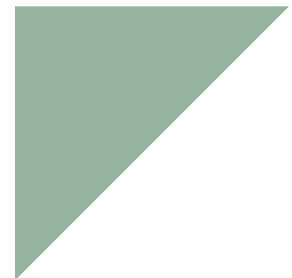
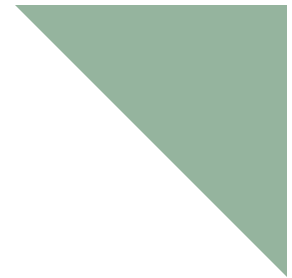
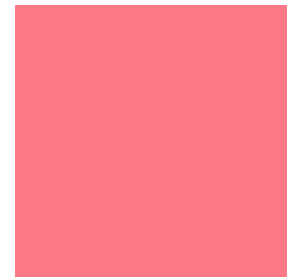
Ohvri on õigus vältida kokkupuudet tema ründajaga. Asutuse tegevus – asutuses liikumine, ruumide paiknemine ning kohtumise planeerimine – peab olema korraldatud nii, et ohvri ja kahtlustatava või süüdistatavaga omavaheline kokkupuude on alati välistatud. Tuleb vältida laste mistahes kokkupuudet (koridoris, ootesaalis, trepikojas vm) kahtlustatavate/süüdistatavate ja muude menetlusosalistega, keda laps võib karta. Sobivateks meetmeteks võib olla audiovisuaalne ülekuulamine, videoühendus, last varjav sirm või süüdistava eemaldamine kohtusaalist lapse küsitlemise ajaks. Lapse liikumistee ja kontaktid asutuses peavad olema läbimõeldud ning soovimatuid kokkupuuteid tuleb vältida. Videoühenduse puhul on oluline, et lapsele ei ole ekraanil kuvatud kahtlustatav/süüdistatav.

Keskkonna ohutus

Ruumid peavad olema füüsiliselt ohutud igas vanuses ja arengutasemel lastele, sealhulgas puudega ja/või erivajadusega lastele.

Salvestustehnika

Tehnika peab toetama audiovisuaalse salvestuse eesmärki: võimaldama hea kvaliteediga heli ning pilti, salvestama heli ja tegevuse kogu ruumis (sh nurgad jm). Audiovisuaalse salvestamise eesmärgil paigaldatud tehnikat tuleb kasutada. Statsionaarne ega statiivil kaamera ei tohiks olla ruumis kesksel, domineerival kohal. Võimalusel tuleb kasutada statsionaarset kaamerat laste videoülekuulamise salvestamiseks.

Mööbel

Mööbel peab toetama lastetoa funktsiooni:

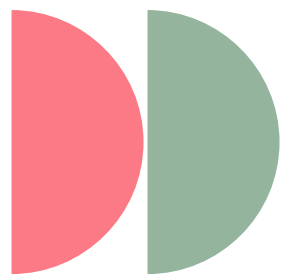
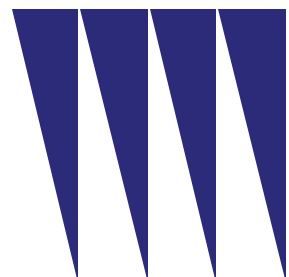
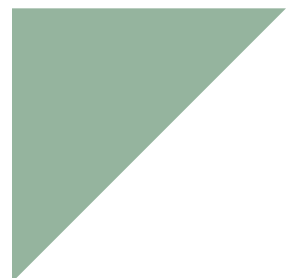
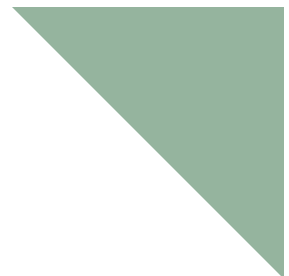
- võimaldab istumist lapsega samal tasandil, olema mugav ja ohutu;
- võimaldab istumist mujal kui laua taga, toolil;
- sobivad on maandavalt mõjuvad looduses esinevad toonid: rohelised, pruunid toonid ja muud naturaalsed läiked beeži, valgega. Rahulik roheline toon mõjub ärevust alandavalt, sügav tumesinine toon (nt padjad, pleed) mõjub samuti maandavalt, hingamist rahustavalt;
- neutraalses mitte tumedas toonis ega valges toonis, vältida tuleks punast, roosat, lillat ja kollast värvi;
- joonistamiseks vajalik sobivas kõrguses laud. Võimalusel kasutada ümarat lauda, et vältida vastandumist lapsega ja võimaldada istumist sobiva nurga all.
- mööbel ei tohi salvestuskaamera eest varjata vestluse osapooli;
- lukustatav kapp vms, mis võimaldab hoida käepärast ning samas varjatult vajalikud esemed (nt anatoomilised nukud);
- peab olema füüsiliselt ohutu ja stabiilne.

Heliisolatsioon ja mürasummutus

Ruumi sisse kostuv kõrvaline heli segab nii last kui spetsialisti. Samuti ei tohiks kõrvalised isikud (sh lapsevanemad) kuulda vestlust väljapoole ruumi. Uksed, seinad, aknad, laed peavad olema võimalikult helikindlad. Parim on, kui privaatsuse tagamiseks oleks hoones olemas eraldiseisvad mürasummutusega alad. Audiosalvestuse võimalusega ruum ei tohi kajada.

Valgustus, aknad

Valguse tugevust peaks saama reguleerida, et valgus ei oleks liiga ere või pime. Valgustid ei tohiks tekitada müra ning otsene valgusallikas (nt elektrikipirn) peaks olema peidetud. Võimalusel kasutada akende ning loomuliku valgusega ruume ning matistatud klaase, et tagada lapsele ning tema perele privaatsus. Akendel ei tohiks olla trellid. Akendest ei tohi olla kõrvalistel isikutel võimalik sisse vaadata.

Põrand

Põrand ei tohi olla ega näida külm (nt kivi, linoleum). Sobiv põrandakate (nt vaipkate) aitab kaasa mürasummutusele ning kaja tekkele.

Tekk ja kaltsuvaip

Emotsionaalse toe pakkumiseks ning külma eest kaitseks, on kättesaadav laste kasvule vastavates mõõtmetes tekid või pleedid. Kaltsuvaip või vaibaga nurk võimaldab väiksematel laste ülekuulamist põrandal istudes, kui laps ei soovi toolil istuda ning on mugavam vaibal istudes mängida.

Ooteruumid lapsele

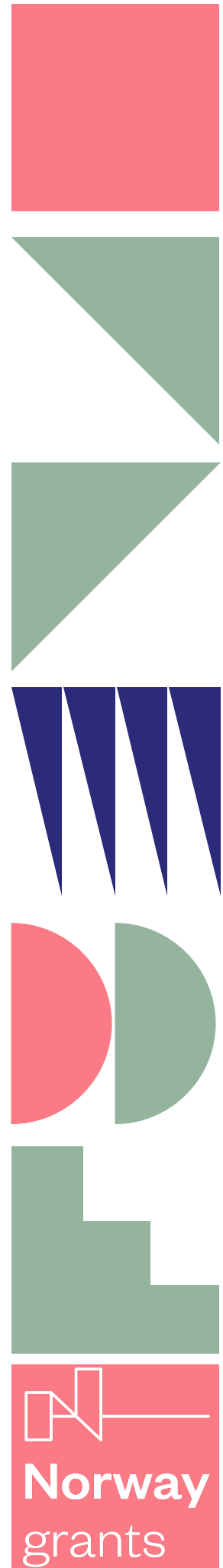
Lastele on suurima hirmu põhjuseks teadmatus, kellega nad kokku puutuvad. Tuleks vältida olukordi, kus lapsed ootavad ootesaalis, kus on kõrvalised isikud. Koridoris ootamine ei ole last ega tema pere toetav. Nii lastele kui spetsialistidele on oluline neutraalne ooteruum vältimaks kokkupuudet kõrvaliste isikutega ning vähendamaks ootamise aja pikkust. Lapsesõbraliku keskkonna menetluse kõigis etappides peavad olema olemas lapsesõbralikud ooteruumid, et kaitsta last oletatavate kurjategijatega või lapsega konfliktis oleva pereliikmega kohtumise ning rusuva keskkonna eest küsitlemist oodates.

Ooteruumid lapsevanematele ja lähedastele

Last saatvate isikute, sh vanemate jaoks peaksid olema ooteruumid, kus neil on mugav oodata (sh süüa-juua) ning mis ei tingiks olukordi, kus vanem segab toiminguid. Privaatsuse tagamiseks ei tohi ruumid olla läbikäidavad.

Kõrvalruumid

Lisaks küsitlustoale on olemas ruum asutustevahelisele meeskonnale või teistele spetsialistidele küsitluse otsepildi vahetuks jälgimiseks. Lisaruum peab olema selline, kuhu võib minna ka laps, et näha, kes ja kus otsepilti jälgida saavad. See tähendab, et ruum ei asu ülekuulamistoast kaugel ning seal ei ole nähtaval infot, asju ega inimesi, kes talle ebatavaliselt võivad mõjuda.

Ligipääs hoonesse

Hoone peaks olema ühistranspordiga ligipääsetav ning hoone lähedal peab olema parkimisvõimalus, samuti jalgrataste hoidmise võimalus.

Selgitavad sildid ja viidad

Suunavad ja selgitavad viidad ning sildid peavad olema lastele lugemiseks sobival kõrgusel, diskreetsed, lihtsas keeles ja suunavad, mis teeks lastele keskkonnas orienteerumise arusaadavaks. Lastele peab olukorra üle kontrolli omamiseks olema teada, mis on lubatud või keelatud ja kuidas ruumis toimida.

Ligipääs ruumidesse

Nii lastele kui spetsialistidele oleks oluline eraldi ligipääs ruumi, millega vähendatakse kõrvaliste isikutega kokkupuute tõenäosust ning ülejäänud keskkonnaga kokkupuudet.

Turvaväravad

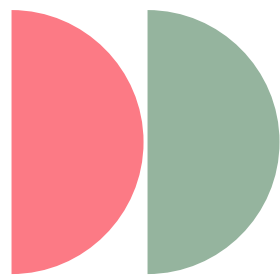
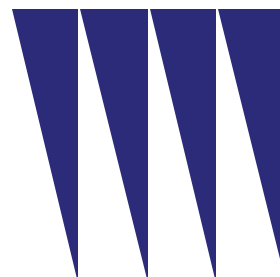
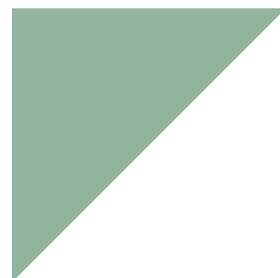
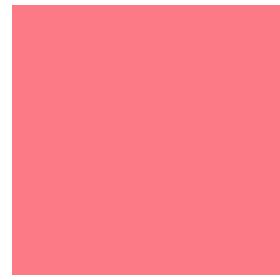
Läbiotsimine on kannatanule ebameeldiv ning seda peaks püüdma vältida eraldi sissipääsu kasutades. Lapse peaks vastu võtma talle tuttav ning teda ootav inimene. Kui turvavärvatest soovib siseneda laps, tuleks turvatöötajal võtta ühendust last ootava spetsialistiga. Turvatöötjad peavad olema teadlikud lastega suhtlemise viisidest. Turvaväravad võivad mõjutada (lähedaste) kuuldeaparaate, südameaparaati.

Temperatuur

Ruumi temperatuur peaks olema paras – mitte liiga külm ega soe (vähemalt 21 kraadi). Kui lapsel on vaja (nt keha pildistamiseks) võtta ära riideid, peab tuba olema selleks piisavalt soe. Vajadusel tuleb tuba enne lapse saabumist kütta.

Õhuniiskus

Õhuniiskus ruumis peaks olema vahemikus 40–60%. Vähene õhuniiskus on väsitav nii lapsele kui spetsialistile.

Ajaviide ja mänguasjad

Ruumis, kus kuulatakse last ära või toimub ülekuulamine, peaks olema minimaalselt kõrvalisi, tähelepanu eemale viivaid asju. Mänguasjad peaksid olema eraldi ruumis, v.a nt psühholoogilist tuge pakkuvad esemed nagu padi, kaisukas. Ajaviidet toetavad asjad peavad olema eakohased.

Nutiseadmed

Asutus on nähtavale kohale seadnud sisse nutiseadmete laadimise nurga koos levinumate laadijatega. Laetud nutiseadmetes on noorukitel kaasas kogu nende meelelahutus ning ooteaeg laabub neile omasemalt ja vähem ärevust tekitavamalt. Ooteruumis, kus viibivad noored, võivad olla kott-toolid ja laadijad, vesi, salvrätik, mõni raamat (tehnika – või moeajakiri), kaardimängupakk, reis ümber maailma.

Taimed

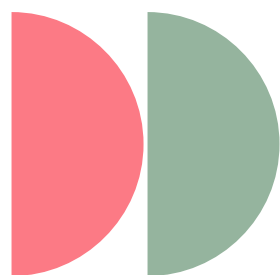
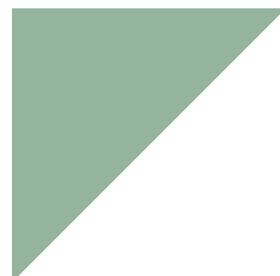
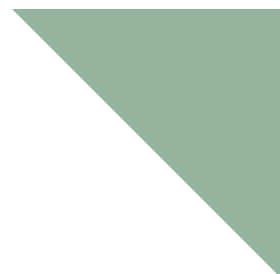
Laste soov on, et ruumis oleksid lilled või toataimed. Taimed ei tohi olla okaste, teravate leheservadega, mürgised või allergilisi reaktsioone põhjustavad.

Asjade kõrgus

Ukseligid, nagid, riidepuud, kraanikausid, wc-potid, ukseligid, riulid, toolid, laud jm peaksid olema lastele mugaval, kättesaadaval kõrgusel. Lastel on raskem paluda täiskasvanu abi. Kättesaadavad vajalikud asjad võimaldavad neil tunda end hakkamasaava, kompetentsena, teha jõukohaseid valikuid ning kontrollida jõukohaseid olukordi.

Elektrooniline kell

Ülekuulamise ruumis peaks olema elektrooniline kell koos kuupäevaga, mis lihtsustab spetsialisti tööd. Kell peab olema ruumi suurusega kooskõlas.

Joonistused

Hubasuse loomiseks, tähelepanu suunamiseks, kaja ja kõleduse vältimiseks peaks ruumi seintel oleksid maalid või laste joonistused. Looduspildid võivad mõjuda rahustavalt, kuid ei tohiks olla äratuntavad paigad, mis võivad ülekuulamisel kannatanut mõjutada.

Nutupaber

Pisarate kuivatamiseks ning nina nuuskamiseks paber kättesaadaval, aga samas mitte ruumis domineerival kohal. Nii ei olukord ebamugavust ega ole vaja jätta üksi last või lapsevanemat, et paberit tooma minna.

Paberikorv/prügikast igas ruumis

Mugavuse tarbeks on vajalik, et lapsesõbraliku menetlustoimingu ruumis oleks prügikast. Nii ei ole kellelgi millegi äraviskamiseks vaja ruumist lahkuda.

Jook ja söök

Lapsel, teda saatvatel inimestel ning spetsialistil peab olema joogivesi käepärast samas ruumis, kus toiminguid läbi viiakse. Nii on tõenäolisemalt meeles vett juua, vett joogiks pakkuda ning ei ole vaja selleks ruumist lahkuda. On hea, kui lapsele on vajadusel võimalik pakkuda midagi söögiks. Söök peab olema allergeenivaba. Väikelapse saatjat tuleb teavitada, kui toimingud võtavad kauem aega, et nad teaksid sööki kaasa võtta. Suurematele lastele võib pakkuda nt banaani või õuna, šokolaadi, kui selle vastu puudub allergia.

Veetemperatuur

Veeautomaadi ning kraanivee puhul ei tohi kuuma vee temperatuur olla rohkem kui 38 kraadi, et ei joogi- ega kätepesuvesi last ei kõrvetaks.

